

Inhoud

1 Om te beginnen	
1.1 Bijbelvertalingen in Nederland	4
1.2 Welke boeken zijn vertaald?	6
1.3 Is een nieuwe vertaling wel nodig?	8
2 De taal en de vertaling	
2.1 Brontekstgetrouw en doeltaalgericht	10
2.2 Kenmerken van de taal of kenmerken van de tekst	12
2.3 Staat dit er eigenlijk wel?	14
2.4 Concordant vertalen	16
2.5 Tekstfondsten en vertalen	18
3 Tekstsoorten en structuren	
3.1 Elke tekstsoort heeft een eigen aanpak	20
3.2 Verschillen in taalniveaus	22
3.3 Is letterlijk vertalen beter?	24
3.4 Perikopen en opschriften	26
4 Een boek uit de oudheid	
4.1 Kloof tussen culturen	28
4.2 Mannen én vrouwen?	30
4.3 Moderne vertaling met vreemde woorden	32
5 De vertaling en de kerk	
5.1 Hoe belangrijk is de hoofdletter?	34
5.2 Vertalen en voorlezen	36
5.3 Vertrouwde begrippen	38
5.4 Hoe spreek je elkaar aan?	40
5.5 De weergave van de godsnaam	42
6 Meer informatie	
6.1 Literatuur	44
6.2 Websites	44

Om te beginnen

1.1 Bijbelvertalingen in Nederland

In het Nederlands zijn veel vertalingen van de Bijbel verschenen. Vijf van de meest bekende vertalingen worden in dit boekje gebruikt om iets te laten zien van de keuzes die bij het vertalen van de Bijbel worden gemaakt. Het zijn de *Statenvertaling*, de *NBG-vertaling 1951*, de *Willibrordvertaling*, de *Groot Nieuws Bijbel* en de *Nieuwe Bijbelvertaling*. Tussen deze vertalingen bestaan verschillen die het gevolg zijn van de tijd waarin de vertaling is gemaakt of van de vertaalmethode die is gevolgd.

De *Statenvertaling* (SV) is de eerste complete Nederlandse vertaling van het Oude en Nieuwe Testament uit het Hebreeuws, Aramees en Grieks (inclusief de apocriefe boeken). De vertaling is in 1637 tot stand gekomen in opdracht van de Staten Generaal. De vertalers kregen de opdracht zo letterlijk mogelijk te vertalen. Het resultaat was een vertaling die zoveel mogelijk de vorm van de brontaal volgde. Bij de vertaling schreven de vertalers ook aantekeningen. Daarin maakten zij opmerkingen bij de tekst en gaven zij ook andere vertaalmogelijkheden.

In 1927 besloot het Nederlands Bijbelgenootschap (NBG) een nieuwe vertaling te maken die aanvaardbaar zou zijn voor verschillende protestantse kerken en richtingen. Er was sinds 1911 al een groep theologen op eigen initiatief aan het vertalen. Zij namen plaats in de commissie die namens het NBG aan een nieuwe vertaling ging werken. De complete vertaling verscheen in 1951. Wat betreft taal en stijl moest de *NBG-vertaling 1951* (NBG-51) aansluiten bij het eigentijdse Nederlands. Maar tegelijkertijd kregen de vertalers opdracht zoveel mogelijk de keuzes van de SV te volgen.

De *Willibrordvertaling* (WV) is de standaardvertaling van de rooms-katholieke kerk in Nederland en wordt uitgegeven door de Katholieke Bijbelstichting (KBS). De eerste complete uitgave van de WV stamt uit 1975. Een geheel herziene uitgave verscheen in 1995.

In de vertaling zijn de resultaten van de moderne bijbelwetenschap en exegese verwerkt. De vertaling is in een groot aantal commissies tot stand gekomen. Het werk van de afzonderlijke commissies is niet altijd goed op elkaar afgestemd. Daardoor is er nog wel eens verschil in vertaalkeuzes te zien.

In 1983 verscheen de *Groot Nieuws Bijbel* (GNB), de Bijbel in omgangstaal. Traditioneel kerkelijk jargon werd in deze vertaling vermeden. Dat had te maken met de doelgroep van deze vertaling: mensen met weinig of geen kerkelijke achtergrond. De vertaling werd in 1996 geheel herzien.

Dat de taal van de NBG-51 voor het gebruik in de kerk verouderd was, bewees de GNB. Deze bijbel was niet in de eerste plaats bedoeld voor gebruik in de kerk.

Toch bleek uit onderzoek dat de meeste lezers geen rand- of buitenkerkelijken waren.

Daarom werden in 1993 door het NBG en de Katholieke Bijbelstichting KBS de eerste stappen gezet om te komen tot een vertaling waaraan zoveel mogelijk geloofsrichtingen meewerkten. Er werkten niet alleen protestanten en katholieken samen aan een vertaling, maar voor het eerst was er bijvoorbeeld ook inbreng vanuit joodse kring. Deze vertaling is bedoeld voor het hele Nederlandse taalgebied, voor kerk en cultuur, om voor te lezen in de liturgie en om te citeren in krant en literatuur. Er wordt niet alleen gebruik gemaakt van de nieuwste inzichten op het gebied van de bijbelwetenschap, maar ook van de inzichten uit de moderne vertaalwetenschap. *De Nieuwe Bijbelvertaling* (NBV) verscheen in 2004.

1.2 Welke boeken zijn vertaald?

DISCUSSIEPUNT

Waarom bevat de ene editie van de NBV meer boeken dan de andere?

Toelichting

De NBV bevat de verzameling boeken die samen de Bijbel vormen. In de eerste plaats zijn dat de 39 boeken uit de Hebreeuwse bijbel, oftewel het Oude Testament, en de 27 boeken uit het Griekse Nieuwe Testament. Dit geheel van 66 boeken is gelijk aan de canon (een lijst van boeken die als norm en als autoriteit erkend zijn binnen een (religieuze) gemeenschap) zoals die in de meeste protestantse kerken gebruikelijk is. En met betrekking tot het Oude Testament komt het overeen met de joodse canon. Maar in sommige kerkelijke tradities zoals de rooms-katholieke, de oud-katholieke en de evangelisch-lutherse, wordt daarnaast nog een andere categorie boeken tot de Bijbel gerekend, de zogenoemde deuterocanonieke boeken van het Oude Testament. Deze boeken komen niet in de Hebreeuwse bijbel voor, maar horen wel bij het oorspronkelijke Griekse Oude Testament. De term deuterocanoniek betekent: 'in tweede instantie aan de canon toegevoegd'.

De NBV is ook bedoeld voor die kerken, die de deuterocanonieke of apocriefe (verborgen) boeken erkennen. Daarom bevatten sommige edities van de NBV deze extra boeken. Dat is gebeurd op twee manieren. Er is een editie waarin de deuterocanonieke boeken zijn opgenomen binnen het Oude Testament, zoals dat in de katholieke traditie gebruikelijk is. En er is een editie waarin de deuterocanonieke boeken als een aparte categorie te vinden zijn tussen de boeken van het Oude en de boeken van het Nieuwe Testament.

Het Nieuwe Testament bevat 27 boeken die geschreven zijn in de eerste en tweede eeuw na Christus. Er zijn veel meer vroeg-christelijke geschriften bekend, met name uit de tweede en derde eeuw na Christus. Maar die zijn niet in het Nieuwe Testament opgenomen. Voorbeelden van vroeg-christelijke geschriften die niet bij het Nieuwe Testament horen, zijn Didache en het Evangelie volgens Tomas. Al in een vroeg stadium (in de tweede eeuw na Christus) speelde de vraag binnen de christelijke kerk welke boeken de onfeilbare, goddelijke boodschap bevatten en welke niet. In latere eeuwen werd op de kerkelijke vergaderingen besloten welke boeken behoorden tot de canon van het Nieuwe Testament. Deze canon van 27 nieuwtestamentische boeken wordt zowel in de katholieke als in de protestantse tradities erkend. De NBV bevat dan ook in alle edities alleen deze 27 boeken van het Nieuwe Testament.

Conclusie

De NBV is een vertaling die geschikt is voor kerkelijk gebruik. Het is daarom belangrijk dat de vertaling die boeken bevat die in de kerken gezag hebben. De NBV is bestemd voor alle christelijke geloofsrichtingen; de deuterocanonieke boeken zijn van belang voor rooms-katholieke, oud-katholieke en evangelisch-lutherse gelovigen en zijn daarom meegenomen in de vertaling. Maar er zijn ook edities verschenen waarin deze boeken niet zijn opgenomen.

1.3 Is een nieuwe vertaling wel nodig?

DISCUSSIEPUNT

We hadden in Nederland al zo veel vertalingen. Was het nodig er nog een vertaling bij te krijgen?

Voorbeeld

NBG-vertaling 1951 Jeremia 1:17	De Nieuwe Bijbelvertaling Jeremia 1:17
Gij dan, gord uw lendenen, maak u op en spreek tot hen al wat Ik u gebieden zal; verschrik niet voor hen, opdat Ik u niet voor hen doe verschrikken.	Jij, Jeremia, maak je gereed en zeg hun alles wat ik je opdraag. Laat je door hen geen angst aanjagen, anders zal ik jou angst aanjagen in hun bijzijn.
Statenvertaling Maleachi 3:17	De Nieuwe Bijbelvertaling Maleachi 3:17
Ik zal hen verschonen, gelijk als een man zijn zoon verschoont.	Ik zal hen sparen zoals je een kind spaart.

Toelichting

Hoewel er sinds de NBG-51 veel verschillende vertalingen van de Bijbel in het Nederlands verschenen zijn, is er eigenlijk niet één die algemeen aanvaard is als kerkbijbel. Tot het verschijnen van de NBV worden vooral de SV en de NBG-51 in de protestantse kerken gebruikt. Maar het Nederlands van deze vertalingen is sterk verouderd. Taal is altijd in ontwikkeling. Dat is een proces dat nooit stopt. Woorden krijgen in de loop van de tijd een andere betekenis. Ook de manier van zeggen verandert. In het Nederlands van nu gebruiken we andere woorden om iemand aan te sporen dan 'gord uw lendenen'. En wie 'zich opmaakt' gebruikt make-up om zich mooi te maken voor een feestje. 'Doen verschrikken' klinkt afstandelijk en jaagt de Nederlander nu geen angst meer aan. Een man die zijn zoon gaat verschonen, roept in onze tijd het beeld op van een jonge vader die zijn taak in het gezin serieus neemt.

Al heel kort na de verschijning van de NBG-51 is er een begin gemaakt met de herziening van de vertaling. Toen de vraag naar een nieuwe kerkbijbel steeds duidelijker klonk, moest er dan ook een keuze gemaakt worden: doorgaan met de herziening, of een hele nieuwe vertaling maken.

Aan het herzien van een bestaande vertaling kleven grote nadelen. In de eerste plaats zijn de keuzemogelijkheden voor de vertalers beperkt. Zij moeten werken binnen het keurslijf van de oude vertaling die alle keuzes bepaalt. In de tweede plaats is het ook veel moeilijker om de nieuwe inzichten van de bijbelwetenschap en de vertaalwetenschap in een herziening een plaats te geven. In een nieuwe vertaling hebben de vertalers alle ruimte om te zoeken naar nieuwe manieren waarop de brontaal kan worden weergegeven in de doeltaal.

Conclusie

Ontwikkelingen in de taal en bijbelwetenschap maken het noodzakelijk af en toe een nieuwe bijbelvertaling te maken. Een nieuwe vertaling biedt de mogelijkheid nieuwe inzichten te verwerken en toegankelijk te maken. Op die manier begrijpen de lezers van nu beter de bedoelingen van de auteurs van toen.

De taal en de vertaling

2.1 Brontekstgetrouw en doeltaalgericht

DISCUSSIEPUNT

Een vertaling kan nooit én een getrouwe weergave van de brontekst én een goed leesbare tekst in eigentijds Nederlands zijn.

Voorbeeld

Matteüs 9:1-2

Statenvertaling	Groot Nieuws Bijbel	De Nieuwe Bijbelvertaling
<p>¹ En in het schip gegaan zijnde, voer Hij over en kwam in Zijn stad. En ziet, zij brachten tot Hem een geraakte, op een bed liggende.</p> <p>² En Jezus, hun geloof ziende, zeide tot den geraakte: Zoon! wees welgemoed; uw zonden zijn u vergeven.</p>	<p>¹ Jezus stapte in een boot, stak het meer weer over en ging naar zijn woonplaats terug. ² Daar brachten ze iemand bij hem die verlamd was en op een draagbed lag. Toen Jezus hun geloof zag, zei hij tegen de verlamde: 'Houd moed, uw zonden worden vergeven.'</p>	<p>¹ Hij stapte weer in de boot en stak over; terug naar zijn eigen stad. ² Daar probeerden een paar mensen een verlamde bij hem te brengen die op een draagbed lag. Bij het zien van hun geloof zei Jezus tegen de verlamde: 'Wees gerust, uw zonden worden u vergeven.'</p>

Toelichting

Een vertaler heeft te maken met een brontaal (voor de Bijbel is dat het Hebreeuws, Aramees of Grieks) en een doeltaal (het Nederlands). Het overbruggen van de kloof tussen die twee is het vertalen zelf. Dat vertalen kan op verschillende manieren gebeuren. Er kan bijvoorbeeld een sterke nadruk gelegd worden op de aspecten van de brontaal. De structuur van de brontaal is dan ook in de vertaling nog te herkennen. Aan de andere kant kan er ook een sterke nadruk gelegd worden op de doeltaal. Het gaat er dan vooral om dat de tekst in het Nederlands (doeltaal) goed te begrijpen is. Een voorbeeld van de eerste manier van vertalen is de SV. Deze vertaling volgt de brontaal, zodat het Grieks ook in de vertaling doorschemert. Dat is bijvoorbeeld te zien aan het gebruik van deelwoorden: 'in het schip gegaan zijnde', 'hun geloof ziende'. Zulke constructies horen bij het Grieks en niet bij het Nederlands. Een voorbeeld van de tweede manier van vertalen is de GNB. Dit is een vertaling die gericht is op een niet-kerkelijk publiek. In deze vertaling staat het begrip van de tekst in het Nederlands voorop.

De NBV heeft een vertaalmethode gevolgd die samengevat kan worden in de woorden: brontekstgetrouw en doeltaalgericht. Met deze termen wordt aangegeven dat de NBV trouw is aan de bron als tekst. Dat wil zeggen dat het origineel een samenhangend geheel is met eigen kenmerken zoals stijl en tekstsoort die ook in de vertaling herkenbaar zijn. Brontekstgetrouw is anders dan brontaalgetrouw. Een brontaalgetrouwe vertaling laat de structuur van de originele taal ook in de vertaling doorschemeren. Maar de woordvolgorde van de brontalen verschilt van die van het Nederlands, waardoor een brontaalgetrouwe vertaling ook vreemder overkomt dan een gewone Nederlandse tekst.

De NBV is trouw aan de originele tekst met al zijn kenmerken. Maar tegelijkertijd gebruikt de vertaling hedendaags Nederlands. De vertaling is daarin dus doeltaalgericht. Dat wil zeggen dat de gewone Nederlandse taalmiddelen zijn gebruikt om de betekenis en de bedoeling van de originele tekst te verwoorden. De vertaling leest als een Nederlandse tekst zonder vreemde zinsconstructies.

Conclusie

De vertaalmethode van de NBV laat zien dat een bijbelvertaling die trouw is aan de bron tegelijkertijd een goed leesbare tekst in eigentijds Nederlands kan zijn.

2.2 Kenmerken van de taal of van de tekst

DISCUSSIEPUNT

Het is belangrijk alle elementen uit het Hebreeuws en Grieks in de vertaling terug te laten komen.

Voorbeeld

	NBG-vertaling 1951	De Nieuwe Bijbelvertaling
Genesis 34:25	Op de derde dag nu, toen zij hevige pijn leden, namen twee zonen van Jakob, Simeon en Levi, broeders van Dina, ieder zijn zwaard en zij overvielen de argeloze stad en doodden al wie mannelijk was.	Drie dagen later; toen de mannen van Sichem koortsig waren, paktten twee van Jakobs zonen, Simeon en Levi, die volle broers van Dina waren, hun zwaard en overvielen de stad, waar niemand op onraad bedacht was. Ze doodden alle mannen.
Genesis 34:26	Ook Hemor en zijn zoon Sichem doodden zij met de scherpste des zwaards, en zij namen Dina mee uit het huis van Sichem en gingen weg.	Ook Chamor en zijn zoon Sichem brachten ze om het leven. Ze haalden Dina uit Sichems huis en vertrokken.

Toelichting

De bijbelse talen zijn talen als elke andere taal. Alle elementen van die talen, moeten een plaats krijgen in de vertaling. Maar wel op een manier die eigen is aan het Nederlands. Het is daarom belangrijk om een onderscheid te maken tussen taalkenmerken en tekstkenmerken.

Een taalkenmerk is een specifiek kenmerk van de brontaal. Het hoort bij de manier waarop een taal zich uitdrukt. ‘What time is it?’ wordt in het Nederlands: ‘Hoe laat is het?’ en niet: ‘Wat (voor) tijd is het?’ Een Franse jongen zegt ‘J’ai 15 ans’, terwijl zijn Nederlandse vriendje zegt: ‘Ik ben 15 jaar’ en niet (een letterlijke vertaling van het Frans) ‘Ik heb 15 jaar’. Taalkenmerken zijn elementen die binnen een tekst geen specifieke functie hebben. Voor het vertalen van een taalkenmerk wordt gezocht naar de overeenkomstige manier van spreken in het Nederlands.

Lepi chèrev is een Hebreeuwse uitdrukking die letterlijk vertaald ‘met de mond van het zwaard’ betekent. In de NBG-51 is dit steeds vertaald met ‘met de scherpste des zwaards’ (Genesis 34:26). Deze uitdrukking kan in het Nederlands heel goed worden weergegeven met ‘doden’ of ‘om het leven brengen’. Het ‘zwaard’ is in dit geval niet letterlijk bedoeld. De uitdrukking is een taalkenmerk: zo zegt men het in het Hebreeuws, het Nederlands doet het op een andere manier.

Een tekstkenmerk heeft daarentegen in de vertaling wel een functie. De auteur van de tekst heeft het kenmerk speciaal gebruikt om iets duidelijk te maken of ergens de nadruk op te leggen. Zo'n tekstkenmerk moet daarom ook in de vertaling herkenbaar zijn. In Genesis 34:25 wordt het zwaard wel letterlijk bedoeld. Het is geen specifiek kenmerk van de taal, maar het heeft een betekenis in de tekst. En daarom keert het zwaard daar ook in de vertaling terug.

Conclusie

Het is belangrijk om alle elementen uit de brontalen in de vertaling terug te laten komen. Maar niet allemaal op dezelfde manier. Wat eigen is aan de brontaal wordt weergegeven met constructies die eigen zijn aan de doeltaal. Wat een speciale functie heeft in de tekst heeft ook een speciale functie in de vertaling.

2.3 Staat dit er eigenlijk wel?

DISCUSSIEPUNT

Een bijbelvertaling mag nooit meer informatie bevatten dan de brontekst.

Voorbeeld

Marcus 6:11

Staten-vertaling	NBG-vertaling 1951	Willibrord-vertaling	Groot Nieuws Bijbel	De Nieuwe Bijbelvertaling
En zo wie u niet zullen ontvangen, noch u horen, vertrekkende van daar, schudt het stof af, dat onder aan uw voeten is, hun tot een getuigenis.	En indien een plaats u niet ontvangt en zij niet naar u luisteren, gaat daarvandaan en schudt het stof af, dat aan uw voeten is, hun tot een getuigenis.	En als je ergens niet ontvangen wordt, en ze luisteren niet naar jullie, ga daar dan weg, en stamp het zand van je voeten: een getuigenis tegen hen!	Kom je in een plaats waar ze je niet willen ontvangen en waar ze weigeren naar je te luisteren, ga daar dan weg en sla het stof van je voeten, als waarschuwing.	Maar als jullie ergens niet welkom zijn en de mensen niet naar jullie willen luisteren, moet je daar weggaan en het stof van je voeten schudden ten teken dat je niets meer met hen te maken wilt hebben.

Toelichting

In Marcus staat in het Grieks *ektinaxate ton choun ton hupokatô tôn podôn humôn eis marturion autois*, ‘het stof van onder jullie voeten afschudden tot getuigenis voor hen’.

In de NBG-51 staat hier: ‘schudt het stof af, dat aan uw voeten is, hun tot een getuigenis’. Het is niet duidelijk of ‘het stof van de voeten afschudden’ beeldspraak is of een in Marcus’ tijd werkelijk uitgevoerde symbolische handeling. Het is in ieder geval in het Nederlands geen gangbare uitdrukking. De Nederlandse lezer legt waarschijnlijk direct een link naar een concrete handeling. Maar ook Marcus legt uit wat er met de uitdrukking bedoeld werd: ‘hun tot een getuigenis’. Omdat ook die toevoeging voor de moderne lezer niet duidelijk genoeg is, vertaalt de NBV de uitleg ‘tot getuigenis voor hen’ zo dat deze ook voor moderne lezers begrijpelijk is: ‘ten teken dat je niets met hen te maken wilt hebben’.

Conclusie

Het is soms voor het juiste begrip van de tekst nodig meer informatie te krijgen. De oorspronkelijke bijbeschrijvers en -lezers leefden in de andere tijd en cultuur, met andere uitdrukkingen, normen en waarden dan wij kennen. Voor de moderne lezer zijn de gebruiken door het tijd- en cultuurverschil soms onbegrijpelijk.

2.4 Concordant vertalen

DISCUSSIEPUNT

Voor dezelfde woorden in de brontaal moet je altijd hetzelfde woord in de doeltaal kiezen.

Voorbeeld

	'concordante' vertaling	Statenvertaling	De Nieuwe Bijbelvertaling
I Samuel 17:54	David nam het <i>hoofd</i> van de Filistijn	Daarna nam David het <i>hoofd</i> van den Filistijn	David nam het <i>hoofd</i> van de Filistijn
Rechters 5:30	twee meisjes voor een <i>hoofd</i> van een man	twee liefjes, voor <i>iegelijken</i> man	twee meisjes voor <i>iedere</i> man
Genesis 8:5	de <i>hoofden</i> van de bergen werden gezien	werden de <i>toppen</i> der bergen gezien	werden de <i>toppen</i> van de bergen zichtbaar
Ezechiël 40:1	in het <i>hoofd</i> van het jaar	in het <i>begin</i> des jaars	aan het <i>begin</i> van het (vijfentwintigste) jaar
Hooglied 4:14	alle <i>hoofden</i> van balsems	mirre en aloë, mitsgaders alle <i>voornaamste</i> specerijen	allerlei soorten, mirre, aloë, balsems, <i>allerfijnst</i>

	NBG-vertaling 1951	De Nieuwe Bijbelvertaling
Jona 1:5	De schepelingen werden bevreesd...	De zeelieden <i>werden bang</i> ...
Jona 1:10	Toen vreesden die mannen met grote vrees...	De mannen <i>werden doodsbang</i> ...
Jona 1:16	En de mannen vreesden de HERE met grote vrees...	De mannen werden vervuld met <i>bang ontzag</i> voor de HEER.

Toelichting

Een concordante vertaling is een vertaling waarin zoveel mogelijk hetzelfde brontaalwoord met hetzelfde woord in het Nederlands is weergegeven. In het eerste voorbeeld is het Hebreeuwse woord *rosj* steeds met ‘hoofd’ vertaald. Dat levert eigenaardige en ‘on-Nederlandse’ combinaties op. Dat komt doordat woorden niet maar één betekenis hebben, maar naar verschillende zaken verwijzen. Het woord *rosj* in het Hebreeuws duidt niet op precies dezelfde zaken als het Nederlandse woord ‘hoofd’. Je hebt het in het Nederlands bijvoorbeeld niet over de ‘hoofden’ van de bergen als je iets wilt vertellen over de hoogste punten. Een vertaling die strikt het principe zou volgen dat hetzelfde woord in de brontaal altijd met hetzelfde woord in de doeltaal moet worden weergegeven zou dan ook helemaal geen recht doen aan de tekst in de brontaal. Woorden krijgen hun betekenis in het concrete verband waarin ze worden gebruikt.

Er zijn wel situaties waarin de auteur van de tekst opzettelijk steeds hetzelfde woord gebruikt. Op die manier geeft hij dan bijvoorbeeld het motief van een tekst aan of bouwt hij een spanningsboog op. Van dat laatste is een voorbeeld te vinden in Jona 1. In dat hoofdstuk wordt de vlucht van Jona beschreven en de straf die God daarop laat volgen. Door herhaling van woorden als ‘stormen’ en ‘vrezen’ werkt de auteur toe naar een climax. De herhaling van die woorden hoort dus bij de opbouw van de tekst en het is dan ook belangrijk dat dit in de vertaling ook naar voren komt. Maar een exacte herhaling is in het Nederlands moeilijk, omdat herhaling in het Nederlands als storend ervaren wordt en daarom gezien wordt als teken van een slechte stijl. In de NBV is daarom gekozen voor een herhaling van verwante woorden. Op die manier wordt de spanning net zoals in de brontekst opgebouwd, maar wel met Nederlandse taalmiddelen.

Conclusie

De vertaling doet recht aan de brontekst wanneer zij de betekenis van woorden laat afhangen van de context waarin zij worden gebruikt. Concordant vertalen past daarin alleen als vanuit de tekst blijkt dat dit een middel is waarmee een bepaald doel gediend wordt.

2.5 Tekstvondsten en vertalen

DISCUSSIEPUNT

Als er nieuwe inzichten zijn wat betreft de betekenis van de brontekst moeten die ook in de vertaling worden gebruikt.

Voorbeeld

	NBG-vertaling 1951	De Nieuwe Bijbelvertaling
Jesaja 33:8	...de heerbanen zijn verlaten, de reizigers zijn verdwenen. Hij heeft het verbond verbroken, steden veracht, mensen niet geteld.	De wegen liggen verlaten, op de paden bevindt zich niemand meer: Verdragen worden verbroken, getuigen niet meer geloofd, geen mens staat nog in achtiging.
Jesaja 34:5	Want mijn zwaard is in de hemel dronken geworden; zie, het daalt neer op Edom en ten gerichte op het volk dat door mijn banvloek werd getroffen.	Want mijn zwaard verschijnt aan de hemel. Het valt neer op Edom, als een oordeel over het volk dat mijn banvloek treft.

Toelichting

De vondst van de ‘Dode Zeerollen’, tussen 1947 en 1956, in de buurt van de Dode Zee in Palestina, is een van de belangrijkste archeologische hoogtepunten van de twintigste eeuw. De boekrollen zijn ontdekt in een aantal grotten, op de plaats van een oude nederzetting die Qumran heet. Daarom worden deze teksten ook wel aangeduid als de ‘rollen van Qumran’. Onder de boekrollen en de duizenden fragmenten van boekrollen die zijn teruggevonden, is een groot aantal teksten en tekstfragmenten van de Hebreeuwse boeken van het Oude Testament. Van alle bijbelboeken – met uitzondering van Ester en Nehemia – is op zijn minst een deel van de tekst gevonden. In veel gevallen gaat het om beschadigde rollen met korte tekstfragmenten of zelfs om snippers met enkele woorden. Maar in een aantal gevallen zijn grotere stukken tekst bewaard gebleven, of, zoals in het geval van het boek Jesaja, de tekst van het hele boek. Het belang van deze vondsten is enorm, omdat het zulke oude teksten zijn. De Dode Zeerollen dateren grotendeels uit de laatste twee eeuwen voor het begin van de jaartelling. Ze zijn veel ouder dan de oudste Hebreeuwse teksten van het Oude Testament die tot dan toe beschikbaar waren. Daardoor kunnen deze teksten uit Qumran helpen bij het vaststellen van de oudste – en mogelijk de meest juiste – tekst van het Hebreeuwse Oude Testament. De Hebreeuwse tekst van het Oude Testament werd eeuwenlang van generatie op generatie overgeschreven. Hoe nauwkeurig de overschrijvers ook werkten, ze maakten

fouten bij hun werk. Die fouten zijn meestal goed te verklaren. Zo lijken de d en de r in het Hebreeuws heel erg op elkaar: *ד* en *ר*. De overeenkomst tussen de gedrukte letters is al heel groot. Bij met de hand geschreven letters kunnen helemaal makkelijk fouten worden gemaakt. De letters zijn meer dan eens verwisseld. Die verwisseling kan voor de betekenis van een tekst heel wat uitmaken. Door zulke schrijffouten waren sommige bijbelteksten vrijwel onbegrijpelijk geworden. De teksten uit Qumran kunnen in sommige gevallen helpen om de oorspronkelijke tekst weer te herstellen.

In de NBV is regelmatig gebruik gemaakt van de teksten uit Qumran. Als de Hebreeuwse tekst (dat is de masoretische tekst, MT) van het Oude Testament is verbeterd met behulp van een tekst uit Qumran, staat er altijd een voetnoot bij de vertaling. Of de teksten van Qumran daadwerkelijk beter zijn dan de andere bekende Hebreeuwse teksten, moet altijd eerst wetenschappelijk getoetst worden. Op die manier wordt uitgezocht wat de beste en meest oorspronkelijke tekst van het Hebreeuwse Oude Testament is. Hierboven staan twee voorbeelden genoemd uit het boek Jesaja, waarin de vondsten uit Qumran hebben geholpen om de tekst te verbeteren.

Het eerste voorbeeld komt uit Jesaja 33:8. Het verschil tussen de Hebreeuwse woorden voor 'getuigen' en 'steden' is het verschil tussen de letter *ד* en *ר*. De meeste moderne bijbelvertalingen volgen de lezing van de Qumran-Jesajarol: 'getuigen'. Daarmee wordt de zin veel begrijpelijker. De Hebreeuwse persoonsvorm die in de NBG-51 in Jesaja 34:5 is vertaald met 'dronken worden' lijkt in het Hebreeuws sterk op het werkwoord voor 'verschijnen'. Alleen de lettervolgorde is anders. Ook dat is een vaker voorkomende fout die de overschrijvers hebben gemaakt. Ook in dit geval bevat de tekst van Qumran de oorspronkelijke tekst.

Conclusie

De tekstvondsten in de buurt van de Dode Zee zijn van groot belang voor het bijbelvertaalwerk. Bij elk vers waar de NBV een tekstkeuze maakt die gebaseerd is op een handschrift uit Qumran, is een voetnoot geplaatst waarin de vertaalkeuze wordt verantwoord.

Tekstsoorten en structuren

3.1 Elke tekstsoort heeft een eigen aanpak

DISCUSSIEPUNT

Het is belangrijker om te bepalen wat voor soort tekst er vertaald moet worden, dan dat er een exacte woordovereenkomst is tussen de brontaal en de doeltaal.

Voorbeeld

	NBG-vertaling 1951	De Nieuwe Bijbelvertaling
Jona 1:1	Het woord des HEREN kwam tot Jona, de zoon van Amittai:	Eens richtte de HEER zich tot Jona, de zoon van Amittai:
Psalm 46:4-5	<p>⁴ Laat bruisen, laat schuimen haar wateren, laat de bergen beven door haar onstuimigheid. <i>sela</i></p> <p>⁵ Een rivier – haar stromen verheugen de stad Gods, de heiligste onder de woningen des Allerhoogsten.</p>	<p>⁴ Laat de watervloed maar kolken en koken, de hoge golven de bergen doen beven. <i>sela</i></p> <p>⁵ Een rivier; wijd vertakt, verblijdt de stad van God, de heilige woning van de Allerhoogste.</p>

Toelichting

Voordat een vertaler een tekst kan gaan vertalen moet hij eerst uitzoeken met wat voor soort tekst hij te maken heeft. Een verhalende tekst vraagt om een andere aanpak dan een poëtische tekst. Als de tekstsoort van de brontekst vastgesteld is, moet vervolgens nagegaan worden of er voor dat teksttype in het Nederlands net zo'n vorm bestaat. Een brief moet vertaald worden als een brief en een verhaal als een verhaal. Elke tekstsoort heeft zijn eigen kenmerken. Maar de manier waarop een verhaal in het Hebreeuws is opgebouwd, is niet altijd hetzelfde als de manier waarop dat in het Nederlands gebeurt. Voor de NBV is er veel aan gedaan om uit te zoeken wat voor soort tekst er vertaald moest worden. En vervolgens is er steeds gezocht naar een goede manier om in het Nederlands een zelfde soort tekst te krijgen.

Aan de eerste zin van het boek Jona is al te zien dat het gaat om een profetenverhaal. Er wordt een formule gebruikt die vaak voorkomt in profetische literatuur. Over het vertalen van formules zijn voor de NBV afspraken gemaakt, zodat ze ook als formule in de vertaling te herkennen zijn. De formule op deze plaats is volgens afspraak vertaald met 'de HEER richtte zich tot'. Die formule in combinatie met het woordje 'eens' laten ook in het Nederlands zien dat het om een verhaal gaat.

Poëzie is ook te herkennen aan zijn eigen kenmerken. Maar die kenmerken zijn voor Hebreeuwse poëzie soms anders dan voor Nederlandse poëzie. Een heel strak ritme veroorzaakt bijvoorbeeld in het Nederlands bij het lezen een onaangenaam dreunend effect. In de NBV is gestreefd naar een aangename afwisseling van lettergrepen met en zonder klemtoon. Zo krijgt een gedicht een natuurlijk ritme.

In vers 4 en 5 van Psalm 46 is duidelijk te zien dat de vorm van het gedicht de inhoud ondersteunt. De eerste strofe gaat over tumult en chaos. De korte, niet-vloeiende klanken van dit vers onderstrepen dit. Strofe twee begint over rust en vrede, strofe twee is rustig door een ritmevertraging en open lange klanken.

Conclusie

De tekstsoort bepaalt de manier waarop een tekst vertaald wordt. Tekstsoorten hebben bovendien hun eigen functie. Het effect dat een tekst op de lezer heeft, hangt nauw samen met de tekstsoort. Tussen twee talen bestaan er verschillen in de manier waarop dat effect vorm kan krijgen. Het is daarom voor het vertalen belangrijk om in de doeltaal te zoeken naar een manier waarop dat effect en de functie van de tekst het best tot hun recht kunnen komen.

3.2 Verschillen in taalniveaus

DISCUSSIEPUNT

De Bijbel is geschreven door verschillende auteurs die allemaal hun persoonlijke stijl hebben gebruikt. Dit moet ook in de vertaling zichtbaar worden.

Voorbeeld

	De Nieuwe Bijbelvertaling
I Samuel 25:21	Hij was nog steeds vreselijk kwaad: 'Wat denkt die vent wel? Heb ik daarom al die tijd zijn bezittingen beschermd? Ik had het net zo goed kunnen laten! Nog niet één schaap is hij kwijt, en wat krijg ik? Stank voor dank!
Ester 1:5-9	⁵ Toen deze dagen voorbij waren, richtte de koning een feestmaal aan voor alle bewoners van de burcht van Susa, van hoog tot laag. Dit duurde zeven dagen, en het werd gehouden in de binnenhof van de tuin van het koninklijk paleis. ⁶ Draperieën van fijn linnen, wit en blauwpurper van kleur, waren aan albasten zuilen bevestigd met roodpurperen koorden van byssus en zilveren ringen; op een mozaïekvloer van porfier, albast, parelmoer en gekleurde stenen stonden rustbanken van goud en zilver. ⁷ Er werd wijn geschonken in gouden bekers, de ene nog fraaier dan de andere, en er was koninklijke wijn in overvloed, zoals men dat bij een koning mag verwachten. ⁸ En bij het drinken gold de regel: geen beperkingen; de koning had alle hofmeesters opgedragen aan ieders wensen tegemoet te komen. ⁹ Ook Wasti, de koningin, richtte een feestmaal aan, voor de vrouwen in het paleis van koning Ahasveros.

Toelichting

In elke tekst is de eigen stijl van een auteur herkenbaar. Hij heeft op zijn eigen manier gebruik gemaakt van de taal door een bepaalde toon aan te slaan of veel beelden te gebruiken of juist heel zakelijk zijn boodschap op te schrijven. Er is in de NBV geprobeerd de stijl van het origineel in de vertaling vast te houden.

Een kenmerk van de stijl van een tekst is het taalregister. Dat is het taalniveau dat de auteur in zijn tekst gebruikt heeft. Een tekst kan geschreven zijn in zeer verheven taal. Maar ook in heel eenvoudige of zelfs platte taal. Welk taalregister is gebruikt hangt nauw samen met de functie van een tekst. Als iemand erg kwaad is, zegt hij de dingen op een andere manier dan wanneer hij een weloverwogen redevoering houdt. Zo zijn er in de NBV verschillende taalregisters te vinden.

Een voorbeeld van een taalregister dat nauw samenhangt met de functie van de tekst is 1 Samuel 25:21. In deze tekst gaat het over David die kwaad is op Nabal. David en zijn

mannen hebben de herders van Nabal goed behandeld. Maar Nabal weigert aan David eten en drinken te geven als teken van dank. In het Hebreeuws is dit vers denigrerend van toon. In de NBV is daarom in de vertaling het denigrerende ‘die vent’ in de uitroep getrokken.

Een voorbeeld van een hoog register is het eerste hoofdstuk van Ester. Het taalniveau helpt hier mee om een voorstelling te maken van de uitzonderlijke pracht en praal en rijkdom. Bovendien moet er in de tekst ook een soort exotische sfeer opgeroepen worden. Met woorden als ‘draperieën’ en ‘byssus’ wordt het gewenste effect in de NBV bereikt.

Conclusie

Omdat er in de NBV veel aandacht is besteed aan grote tekstverbanden, is er ook veel aandacht geweest voor karakteristieke elementen van een tekst. De stijl en het taalregister bepalen de kleur van een tekst. Ze hebben te maken met de manier waarop de boodschap op de lezer overkomt en daarom zijn ze ook voor het vertalen van groot belang.

3.3 Is letterlijk vertalen beter?

DISCUSSIEPUNT

Voor een betrouwbare vertaling van de brontekst kan de originele tekst het beste zo letterlijk mogelijk worden vertaald.

Voorbeeld

Amos 4:6

Statenvertaling	NBG-vertaling 1951	Willibrordvertaling	De Nieuwe Bijbelvertaling
Daarom heb Ik ulieden ook reinheid der tanden gegeven in al uw steden, en gebrek van brood in al uw plaatsen; nochtans hebt gij u niet bekeerd tot Mij, spreekt de HEERE.	Ik echter, Ik heb u gegeven reinheid van tanden in al uw steden en broodgebrek in al uw woonplaatsen. Toch hebt gij u niet tot Mij bekeerd, luidt het woord des HEREN.	'Ik, Ik heb jullie schone tanden gegeven in al jullie steden, gebrek aan brood in al jullie woonplaatsen, maar jullie hebben je niet tot Mij bekeerd', – godsspraak van de HEER.	Ik was het die jullie in elke stad hongert liet lijden en maakte dat er in geen enkel dorp brood was: maar jullie zijn niet naar mij teruggekeerd – spreekt de HEER.

Toelichting

In veel traditionele vertalingen zijn de woorden *niqjon sjinnaim* in Amos 4:6 vrij letterlijk weergegeven met 'reinheid van tanden'. Maar geeft deze letterlijke vertaling een betrouwbare weergave van het origineel?

Het klopt dat er in het Hebreeuws woorden voor 'tanden' en 'schoon' of 'rein' gebruikt zijn. Maar bij het vertalen van teksten komt meer kijken dan alleen het omzetten van Hebreeuwse woorden in Nederlandse woorden met dezelfde betekenis.

In dit voorbeeld heeft de auteur van Amos gebruik gemaakt van een uitdrukking in het Hebreeuws.

Het vertalen van uitdrukkingen is altijd moeilijker dan het misschien op het eerste gezicht lijkt. Vaak is het onmogelijk om een uitdrukking letterlijk te vertalen, als de vertaler tenminste wil dat de lezer van de vertaalde tekst nog snapt waar de uitdrukking over gaat. Een letterlijke vertaling in het Engels van de Nederlandse uitdrukking 'tranen met tuiten huilen' heeft geen enkele zin. Wel heeft het Engels een vergelijkbare uitdrukking: 'To cry one's heart out'.

Hetzelfde probleem doet zich in Amos 4:6 voor. De letterlijke vertaling van de uitdrukking 'reinheid van tanden' heeft in het Nederlands een heel andere associatie dan in het

Hebreeuws. In Nederland poetst iedereen zijn tanden, het liefst een paar keer per dag. Wij houden van schone tanden. Als je veel snoept moet je vaker je tanden poetsen. Geen mens legt een directe link tussen 'schone tanden' en 'honger'. Maar dat is wel de betekenis van de uitdrukking. God dreigt hier in zijn woede: Ik laat je boeten door je niets te eten te geven. Want als je niets te eten hebt en honger lijdt, dan blijven je tanden schoon.

Conclusie

Niet in alle gevallen is een letterlijke vertaling ook de beste. Een letterlijke vertaling van de uitdrukking in Amos 4:6 roept in onze tijd en cultuur een verkeerd beeld op. In het Nederlands bestaat geen uitdrukking die vergelijkbaar is met de uitdrukking uit het Hebreeuws. Een letterlijke vertaling is hier daarom minder betrouwbaar dan een vertaling die de inhoud van het beeld weergeeft.

3.4 Perikopen en opschriften

DISCUSSIEPUNT

Een indeling van de Bijbel met veel kopjes maakt de tekst overzichtelijk.

Voorbeeld

	NBG-vertaling 1951	De Nieuwe Bijbelvertaling
Lucas 12:1-13:9	Rede tot de discipelen De rijke dwaas Bezorgdheid Waakzaamheid Tekenen der tijden Schuld en lijden De onvruchtbare vijgeboom	Onderricht aan de leerlingen en de menigte
Lucas 13:10-21	Een genezing op sabbat Gelijkenissen van het Koninkrijk	Genezing op sabbat
Lucas 13:22-35	Wie behouden worden Jezus moet sterven te Jeruzalem	Verder naar Jeruzalem

Toelichting

Voorafgaand aan de vertaling van woorden en zinnen is er een zorgvuldige analyse van de tekst gemaakt. Zo'n analyse maakt duidelijk hoe de tekst er in zijn geheel uitziet.

Door rekening te houden met de tekst als geheel voorkomt een vertaler dat de vertaalbeslissingen alleen maar gemaakt worden op het niveau van woorden en zinnen.

Omdat de brontekst zelf geen opschriften kent, is de analyse van de tekst ook de basis waarop de tekst wordt ingedeeld. Vaak wordt de tekst opgedeeld in perikopen met opschriften. Die tekstgedeelten zijn in sommige vertalingen zo lang dat het geschikt is om in de kerk voor te lezen. De perikoopschriften worden verder vaak gebruikt om snel een tekstplaats op te zoeken.

De perikoopschriften in de NBV hebben een andere functie: zij geven de structuur van de tekst aan. De vertalers hebben op grond van hun structuuranalyse een indeling in perikopen gemaakt, die inhoudelijk een eenheid vormen. Op die manier verbreekt de tekst niet. De tekst van de perikoopschriften wordt bij voorkeur ontleend aan de tekst, zodat al te interpretatieve opschriften voorkomen worden.

Overeenkomstig het uitgangspunt in de NBV zijn ook in Lucas grotere perikoopeenheden te vinden. De afbakening van de perikopen heeft te maken met een verandering van plaats, tijd of personages in de tekst. Soms is ook de wijze waarop Lucas met behulp van specifieke formuleringen een nieuwe aanzet in de tekst geeft een aanwijzing voor de indeling van de tekst.

Lucas 12:1-13:9 is één lang tekstgedeelte. In het hele stuk is Jezus aan het woord en onderwijst hij de leerlingen en de menigte. Daarom hoort dit lange stuk ook bij elkaar en heeft het in de NBV maar één perikoopopschrift. Het opschrift maakt duidelijk tot welke twee doelgroepen Jezus zich richt.

In Lucas 13:10 verandert de situatie. Daar begint een genezingsverhaal gevolgd door twee gelijkenissen over het koninkrijk van God. De twee gelijkenissen horen nog bij het 'onderricht' dat Jezus op de sabbat geeft, en ze kunnen dus niet losgekoppeld worden van de voorafgaande scène.

In Lucas 13:22 wisselt het decor nog eens. De reis naar Jeruzalem is vanaf Lucas 9 een belangrijk thema met een eigen perikoopopschrift.

Conclusie

De perikoopopschriften in de NBV hebben een andere functie dan de opschriften in bijvoorbeeld de NBG-51. Er zijn in de NBV minder opschriften; de opschriften zijn vooral gebruikt om de structuur van de tekst aan te geven. De tekst is niet meer zo verbrosseld en de lezer leest makkelijker grote tekstblokken. De eenheid en het grote verband van de teksten wordt zo duidelijker.

Een boek uit de oudheid

4.1 Kloof tussen culturen

DISCUSSIEPUNT

Een vertaling moet niet alleen het verschil in talen overbruggen, maar ook rekening houden met grote culturele verschillen.

Voorbeeld

1 Korintiërs 13:12

Statenvertaling	NBG-vertaling 1951	Willibrord-vertaling	De Nieuwe Bijbelvertaling
Want wij zien nu door een spiegel in een duistere rede, maar alsdan zullen wij zien aangezicht tot aangezicht; nu ken ik ten dele, maar alsdan zal ik kennen, gelijk ook ik gekend ben.	Want nu zien wij nog door een spiegel, in raadselen, doch straks van aangezicht tot aangezicht. Nu ken ik onvolkomen, maar dan zal ik ten volle kennen, zoals ik zelf gekend ben.	Nu kijken wij nog in een spiegel, we zien raadselachtige dingen, maar straks zien we van aangezicht tot aangezicht. Nu ken ik nog slechts ten dele, maar dan zal ik ten volle kennen zoals ik zelf gekend ben.	Nu kijken we nog in een wazige spiegel, maar straks staan we oog in oog. Nu is mijn kennen nog beperkt, maar straks zal ik volledig kennen, zoals ik zelf gekend ben.

Toelichting

In 1 Korintiërs 13:12 gebruikt Paulus het beeld van een spiegel. De vertalers van bovenstaande vertalingen hebben gezocht naar woorden in het Nederlands met dezelfde betekenis als de woorden in het Grieks. Maar is dat voldoende?

Het is voor een vertaler belangrijk om een tekst zo te vertalen dat ook moderne lezers begrijpen waar de tekst over gaat. Hij moet dus niet alleen een kloof tussen twee talen overbruggen, maar ook een kloof tussen twee culturen.

Een moderne lezer denkt bij een spiegel direct aan een voorwerp waarin we onszelf haarscherp zien.

Voor de oorspronkelijke lezers van Paulus' brief was het beeld van de spiegel niet zo duidelijk. Er bestonden spiegels, maar die waren gemaakt van brons of ijzer en het spiegelbeeld was lang niet zo scherp als wij gewend zijn. De kwaliteit van spiegels was ook niet altijd gelijk. Paulus kan met zijn beeld dus twee dingen bedoelen: of dat je een scherp spiegelbeeld ziet, of dat je in een spiegel slechts contouren kunt zien. Van deze

dubbelzinnigheid is Paulus zich kennelijk bewust, want hij voegt toe 'in raadselen'. Oftewel 'onduidelijk'. Een goede vertaling zou kunnen zijn: 'Want nu zien we alleen nog maar contouren, via een spiegel'.

Maar ook met die vertaling blijft er een probleem bestaan: het is voor een moderne lezer niet duidelijk wat 'contouren' te maken hebben met 'via een spiegel'. In onze spiegels zien we geen contouren, maar de (harde) werkelijkheid. Daarom is het noodzakelijk in de vertaling uit te laten komen wat er in de brontekst is bedoeld. In de NBV is gekozen voor 'wazige spiegel'. Dat is een spiegel die niet duidelijk de werkelijkheid reflecteert.

Conclusie

Er moeten bij het bijbelvertalen meer keuzes gemaakt worden dan alleen op het vlak van de taal. De Bijbel is een boek uit een andere tijd en cultuur en dat maakt het vertalen soms ingewikkeld. Wat voor de oorspronkelijke lezers in een keer volkomen helder was, kan daardoor voor de lezers van nu een raadsel zijn. Als rekening gehouden wordt met het overbruggen van die kloof kan de tekst ook voor de lezer van nu weer begrijpelijk zijn.

4.2 Mannen én vrouwen?

DISCUSSIEPUNT

De NBV is veel vrouwvriendelijker gemaakt dan het origineel was.

Voorbeeld

	NBG-vertaling 1951	De Nieuwe Bijbelvertaling
2 Koningen 15:9	Hij deed wat kwaad is in de ogen des HEREN, zoals zijn vaderen gedaan hadden; hij week niet af van de zonden die Jerobeam, de zoon van Nebat, Israël had doen bedrijven.	Hij deed wat slecht is in de ogen van de HEER: net zomin als zijn voorvaders brak hij met de zondige praktijken van Jerobeam, de zoon van Nebat, die de Israëlieten tot zonde had aangezet.
Genesis 15:15	Maar gij zult in vrede tot uw vaderen gaan; gij zult in hoge ouderdom begraven worden.	Wat jou betreft: je zult in vrede met je voorouders worden verenigd en in gezegende ouderdom begraven worden.
2 Tessalonicenzen 1:3	Wij behoren God te allen tijde om u te danken, broeders.	Broeders en zusters, wij moeten God altijd voor u danken.

Toelichting

In de Bijbel komt het regelmatig voor dat er een groep mensen aangeduid wordt. Maar als de daarvoor gebruikte woorden letterlijk vertaald worden, dan lijkt het of er alleen mannen bedoeld zijn. In een aantal gevallen is dat ook zo. Het kan soms ook verklaard worden uit het feit dat de Bijbel is ontstaan in een samenleving waarin mannen en vrouwen niet als gelijkwaardig werden gezien. Maar er zijn ook situaties waarin de term in de brontekst niet exclusief voor mannen is gebruikt. Er worden dan ook vrouwen bedoeld of aangesproken. Voor het omgaan met dit soort gevallen is in het NBV-project een regel opgesteld. Exclusief taalgebruik moet waar mogelijk worden vermeden. Het is belangrijk om daarbij rekening te houden met de cultuur en tijd waarin de brontekst is ontstaan en ook met de natuurlijkheid van het Nederlands in de vertaling. Dat laatste wil zeggen: wanneer in de brontekst een term wordt gebruikt waarmee zowel mannen als vrouwen bedoeld worden, dan mag er voor dat woord geen Nederlandse term gebruikt worden die een van deze twee categorieën uitsluit. In plaats daarvan moet een oplossing worden gezocht waarmee mannen inclusief vrouwen kunnen worden aangeduid.

In 2 Koningen 15:9 is de NBV wel exclusief mannelijk vertaald. In die context verwijst de gebruikte term namelijk niet zozeer naar het volk als geheel, maar naar de koningen die vóór Jerobeam hebben geregeerd.

In Genesis 15:15 daarentegen worden niet alleen de voorouders in mannelijke lijn bedoeld. Daar kan heel goed een woord gekozen worden waarin zowel mannen als vrouwen inbegrepen zijn.

In 2 Tessalonicenzen 1:3 is op basis van de vertaalregel het woord *adelphoi*, 'broeders', inclusief vertaald met 'broeders en zusters'. 2 Tessalonicenzen is een brief aan de gemeente van Tessalonica en het ligt dus voor de hand dat die niet alleen aan de mannelijke gemeenteleden gericht is, maar aan de gemeente als geheel. In het Grieks kan dan heel goed het woord *adelphoi* gebruikt worden. In het Nederlands is er niet een gelijkwaardig woord dat hetzelfde effect heeft, of het moet 'jongens' zijn, maar dat is qua taalniveau niet geschikt. Daarom is vertaald met 'broeders en zusters'.

Conclusie

De Bijbel is ontstaan in een samenleving waarin mannen en vrouwen niet als gelijkwaardig werden gezien. Dat wordt zichtbaar in de teksten. Maar er zijn ook teksten die niet sekse-specifiek zijn. Die teksten zijn in de NBV dan ook inclusief vertaald.

4.3 Moderne vertaling met vreemde woorden

DISCUSSIEPUNT

Voor de NBV is gebruik gemaakt van eigentijds Nederlands. Daarin horen geen onbegrijpelijke vreemde termen thuis zoals *satrapen*, *centurio*, *denarie* en *Gehenna*.

Voorbeeld

	NBG-vertaling 1951	De Nieuwe Bijbelvertaling
<i>satrapen</i> Daniël 6:2	Het behaagde Darius over het koninkrijk honderd en twintig stadhouders aan te stellen, die over het gehele koninkrijk verdeeld zouden zijn.	Darius ging ertoe over honderd-twintig satrapen over het gehele koninkrijk aan te stellen.
<i>centurio</i> Matteüs 8:5	Toen Hij nu Kafarnaüm binnenging, kwam een hoofdman tot Hem met een bede.	Toen hij Kafarnaüm binnenging, kwam er een centurio naar hem toe die hem om hulp smeekte.
<i>denarie</i> Matteüs 22:19	Toont Mij het geldstuk voor de belasting. Zij brachten Hem een schelling.	Laat me de belastingmunt zien. Ze reikten hem een denarie aan.
<i>Gehenna</i> Matteüs 23:33	Slangen, addereengebroid, hoe zult gij ontkomen aan het oordeel der hel?	Slangen zijn jullie, addergebroid, hoe denken jullie te kunnen ontkomen aan een veroordeling tot de Gehenna?

Toelichting

De NBV is een vertaling in natuurlijk, hedendaags Nederlands. Toch komen er vreemde woorden in voor die moeilijk zijn en exotisch klinken, zoals bijvoorbeeld ‘satrapen’. Andere voorbeelden zijn: rabsake, centurio en prefect, en ook woorden als eunuch, tunica en wadi. Waarom worden dat soort woorden in een moderne vertaling gebruikt? Het gebruik van deze vreemde woorden heeft te maken met het feit dat er behalve een kloof tussen twee talen ook een kloof tussen twee culturen is. De Bijbel is een boek uit de oudheid, ontstaan in een andere tijd en cultuur. Bij het vertalen van zo’n boek is het de kunst de tekst voor een moderne lezer begrijpelijk te houden. Maar dat betekent niet dat de moderne lezer helemaal nergens meer aan mag zien dat de Bijbel een oud-oosters boek is. De vreemde en exotische cultuur moet juist ook in de vertaling herkenbaar blijven. Dat gebeurt niet door vreemde zinnen of zinsconstructies, maar wel door het gebruik van leenwoorden uit een andere cultuur. Er worden geen Nederlandse termen

gekozen voor de functies van een satraap of centurio. Dat geldt ook voor de Romeinse munteenheid, denarie. In de eerste plaats omdat er in onze cultuur geen vergelijkbare functies of begrippen zijn. Maar ook omdat dan het gevaar zou bestaan dat zulke functies of begrippen worden aangepast aan onze cultuur en zelfs aan onze vaderlandse geschiedenis (bijvoorbeeld 'stadhouder' In Daniël 6:2 in de NBG-51). Daarmee vervaagt de kloof tussen onze tijd en de tijd waarin de Bijbel is ontstaan. De vreemde woorden zijn overigens wel verklaard in de woordenlijst achterin de NBV.

Het Grieks heeft in Matteüs 23:33 geenna, Gehenna. De Gehenna is een plaats in het dodenrijk waar zondaars hun straf ondergaan. Traditioneel wordt dit weergegeven met 'hel'. Maar de term 'hel' is gekleurd door alle opvattingen en voorstellingen die zich in de loop der tijd bij dit begrip hebben gevormd. Om duidelijk te maken dat de voorstelling uit de tijd van het Nieuwe Testament een andere is dan de moderne opvattingen over de hel, is het begrip 'Gehenna' in de vertaling gekozen.

Conclusie

De NBV is een vertaling in hedendaags Nederlands. Maar de Bijbel is geen modern boek. Begrippen en gebruiken zijn vreemd aan onze tijd. Het is goed om dat te beseffen bij het lezen van het boek. Het woordgebruik kan daarbij helpen: leenwoorden maken duidelijk dat de oorsprong van de Bijbel in een andere tijd en cultuur ligt.

De vertaling en de kerk

5.1 Hoe belangrijk is de hoofdletter?

DISCUSSIEPUNT

Het gebruik van eerbiedskapitalen is een wezenlijk onderdeel van de omgang met de Bijbel en met God.

Voorbeeld

Ezechiël 24:19-24

NBG-vertaling 1951	De Nieuwe Bijbelvertaling
<p>¹⁹ Toen zeide het volk tot mij: Wilt gij ons niet meedelen, wat het ons te zeggen heeft, dat gij dit doet? ²⁰ Daarop zeide ik tot hen: Het woord des HEREN is tot mij gekomen: ²¹ zeg tot het huis Israëls: zo zegt de HERE HERE: zie, Ik onheilig mijn heiligdom, uw sterkte, waarop gij trots zijt, de lust van uw ogen en het verlangen van uw ziel; uw zonen en dochters, die gij achtergelaten hebt, zullen door het zwaard vallen. ²² En gij zult doen, zoals ik gedaan heb: uw bovenlip zult gij niet bedekken en het brood niet eten, dat de mensen u brengen, ²³ uw hoofddoeken zult gij om het hoofd dragen en uw schoenen aan de voeten. Gij zult geen dodenklacht aanheffen noch wenen, maar wegwijnen in uw ongerechtigheid en de een tegen de ander jammeren. ²⁴ Ezechiël zal u tot een zinnebeeld zijn; juist zoals hij doet, zult gij doen, wanneer het komt; en gij zult weten, dat Ik de HERE HERE ben.</p>	<p>¹⁹ Het volk vroeg mij: "Wilt u ons uitleggen waarom u zich zo gedraagt, en wat dat voor ons betekent?" ²⁰ Ik antwoordde: "De HEER heeft zich tot mij gericht. Hij droeg me op ²¹ tegen het volk van Israël te zeggen: "Dit zegt God, de HEER: Ik ga mijn heiligdom ontwijden, de plaats waaraan jullie je trots en kracht ontleen, jullie liefste bezit, de plaats waarnaar jullie hart verlangt. De zonen en dochters die jullie daar achtergelaten hebben, zullen vallen door het zwaard. ²² Jullie zullen doen wat ik heb moeten doen: Jullie mogen je baard niet bedekken, en niet eten van het brood dat de mensen jullie brengen. ²³ Wikkel een tulband om en doe je sandalen aan, rouw niet en treur niet. Jullie schuld wordt jullie ondergang, en jullie zullen bij elkaar je leed klagen. ²⁴ Zo zal Ezechiël voor jullie een teken zijn: zoals hij heeft gedaan, zo moeten jullie doen. Als het onheil komt, zullen jullie beseffen dat ik God, de HEER, ben."</p>

Toelichting

In het moderne Nederlands is het gebruik van de hoofdletter aan het veranderen. Vroeger was het nog gebruikelijk in een brief de geadresseerde aan te spreken met ‘U’ (hoofdletter), tegenwoordig is dat ongebruikelijk. Er wordt dus steeds voorzichtiger omgegaan met het plaatsen van hoofdletters. Afspraken over hoofdletters zijn niet zo algemeen als men misschien denkt en ze verschillen ook nogal eens van plaats tot plaats of tijd tot tijd. Dat bewijst de SV die oorspronkelijk uiterst karig was in het gebruik van hoofdletters voor bijvoorbeeld persoonlijke en bezittelijke voornaamwoorden. Pas vanaf de 18e eeuw is er een toenemende tendens om hoofdletters te gebruiken.

De NBV verschilt van sommige andere vertalingen in het gebruik van de eerbiedskapitalen. Met eerbiedskapitalen worden de hoofdletters van persoonlijke en bezittelijke voornaamwoorden bedoeld die naar God of Jezus verwijzen. Voor het gebruik van dergelijke eerbiedskapitalen bieden de oorspronkelijke handschriften van het Oude en Nieuwe Testament geen houvast. Er bestaat daarin namelijk geen onderscheid tussen hoofdletters en kleine letters. Alleen uit het verband kan worden opgemaakt op wie een persoonlijk of bezittelijk voornaamwoord slaat. Ook in de NBV is steeds uit het verband op te maken naar wie verwezen wordt. Dat moet ook wel, want ook als de tekst wordt voorgelezen moet hij duidelijk zijn. En hoofdletters kun je wel zien, maar niet horen. Er zijn daarnaast ook passages waarin uit het Grieks of Hebreeuws niet op te maken is naar wie verwezen wordt. Het gebruik van eerbiedskapitalen zou in die gevallen de interpretatiemogelijkheden van de brontekst beperken en de tekst duidelijker maken dan het origineel is.

Een voorbeeld daarvan is te vinden in Ezechiël 24:22. Uit de context blijkt dat de ‘ik’ in dat vers Ezechiël is. In de omringende verzen (21 en 24) is de ‘ik’ de heer en in vers 24 wordt Ezechiël met zijn naam genoemd (en niet ‘ik’). Op deze plaats is het spreken van de heer heel nauw verweven met dat van de profeet. Dat komt wel vaker voor in de profetieën. De mond van de profeet wordt als het ware die van de heer. Met het gebruik van eerbiedskapitalen wordt die verwevenheid uit elkaar getrokken. Het wordt opeens in de vertaling veel duidelijker wie er aan het woord is dan in het origineel.

Conclusie

Het besluit van eerbiedskapitalen af te zien in de NBV is niet genomen uit gebrek aan eerbied. De eerbied zit niet in een hoofdletter, maar in de tekst zelf. Aan de vertaling daarvan is grote zorg besteed, zodat aan de eerbiedige manier waarop over God gesproken wordt, volkomen recht is gedaan.

5.2 Vertalen en voorlezen

DISCUSSIEPUNT

Een vertaling die in de kerk gebruikt wordt, moet makkelijk voor te lezen zijn.

Voorbeeld

2 Samuel 17:27-29

NBG-vertaling 1951	De Nieuwe Bijbelvertaling
<p>²⁷ Toen David in Machanaïm gekomen was, brachten Sobi, de zoon van Nachas, uit Rabba der Ammonieten, en Makir, de zoon van Ammiël, uit Lo-Debar, en de Gileadiet Barzillai, uit Rogelim, ²⁸ bedden, schalen, aardewerk, tarwe, gerst, meel, geroosterd koren, bonen, linzen, ook geroosterd, ²⁹ honig, boter, kleinvee en kaas van rundermelk voor David en voor het krijgsvolk dat bij hem was, om te eten, want zij zeiden: Het volk zal wel hongerig, vermoeid en dorstig zijn geworden in de woestijn.</p>	<p>²⁷ Toen David in Machanaïm aankwam, werd hij bevoorraad door Sobi, de zoon van Nachas, uit Rabba, de hoofdstad van Ammon, door Machir, de zoon van Ammiël, uit Lo-Debar en door de Gileadiet Barzillai uit Rogelim. ²⁸ Ze brachten hem en zijn aanhangers dekens, kookgerei en voedsel: tarwe, gerst, meel, geroosterd graan, bonen en linzen, ²⁹ en honing, boter, kaas en schapen en geiten. 'Want,' zeiden ze, 'u allen zult in de woestijn wel uitgeput zijn geraakt, en hongerig en dorstig.'</p>

Toelichting

Voorlezen is een hele kunst. En bovendien is niet elke tekst makkelijk voor te lezen.

Een tekst moet aan een aantal eisen voldoen om hem makkelijk voor te kunnen lezen.

Zo moet de tekst een natuurlijk ritme hebben. De leespauzes zijn van belang. De woordvolgorde en manier van verwijzen bepaalt voor een belangrijk deel of de tekst een tongbreker is of niet.

Al die eisen zijn per taal verschillend. Het Nederlands stelt andere eisen aan de voorleesbaarheid van een tekst dan het Hebreeuws of Grieks.

In de NBV is veel aandacht besteed aan een goede voorleesbaarheid van de tekst.

Een heldere presentatie stond hoog op de ranglijst van eisen waar de vertaling aan moest voldoen.

Die eis was nauw verbonden met de uiteindelijke gebruiksfunctie van de vertaling.

De NBV is een vertaling die onder meer bedoeld is om in het kerkelijk leven een belangrijke functie te vervullen. De vertaling moet voorgelezen kunnen worden in de eredienst. Wie een tekst moet voorlezen zal zich daar altijd op moeten voorbereiden. Maar dan nog zijn er duidelijke verschillen bij het voorlezen van een tekst die in natuurlijk Nederlands

is gesteld en een tekst die vreemde, voor het Nederlands onnatuurlijke constructies heeft (zie ook hoofdstuk 2.1).

In de NBG-51 bestaat 2 Samuel 17:27-29 uit één lange zin. Er worden zoveel namen en opsommingen gegeven, dat het niet denkbeeldig is dat de voorlezer de draad kwijtraakt. In de NBV is die lange zin in drieën gedeeld.

In de NBG-51 wordt de constructie 'brachten...voor David en het krijgsvolk, om te eten' door een hele opsomming van namen en goederen onderbroken. In de NBV is dat direct aan het begin weergegeven met 'werden bevoorraad'. Bovendien worden in de NBV de mensen die voor die bevoorrading zorgen, gemarkeerd met een steeds herhaald 'door'.

Conclusie

De NBV heeft een goed voor te lezen tekst. Op die manier is de vertaling goed te gebruiken in de liturgie. De voorlezer raakt minder snel verstrikt in moeilijke constructies of onoverzichtelijke zinnen. Niet alleen is het eenvoudiger om de tekst voor te lezen. Het is ook makkelijker om zonder meelesen de tekst te volgen.

5.3 Vertrouwde begrippen

DISCUSSIEPUNT

In een vertaling van de Bijbel kunnen vertrouwde begrippen als 'bekering', of 'goedertierenheid' niet gemist worden.

Voorbeeld

bekering

	NBG-vertaling 1951	De Nieuwe Bijbelvertaling
Jona 3:8	Zij moeten gehuld zijn in rouwgewaden, mens en dier; en met kracht tot God roepen en zich bekeren, een ieder van zijn boze weg, en van het onrecht dat aan hun handen kleeft.	Iedereen, mens en dier, moet zich hullen in een boetkleed en luidkeels God aanroepen. Laat iedereen anders gaan leven en breken met het onrecht dat hij doet.
Handelingen 20:21	Joden en Grieken betuigende zich te bekeren tot God en te geloven in onze Here Jezus.	Zowel Joden als Grieken heb ik opgeroepen zich te bekeren tot God en te geloven in Jezus, onze Heer.

goedertierenheid

	NBG-vertaling 1951	De Nieuwe Bijbelvertaling
Ruth 2:20	Daarop zeide Noömi tot haar schoondochter: Gezegend zij hij door de HERE, die zijn goedertierenheid niet heeft onttrokken aan de levenden noch aan de doden. Verder zeide Noömi tot haar: Die man is aan ons verwant, hij is een van onze lossers.	Toen zei Noömi tegen haar schoondochter: 'Moge de HEER hem zegenen, want hij heeft trouw bewezen aan de levenden en aan de doden.' En ze vervolgde: 'Hij is een naaste verwant van ons en kan daarom zijn rechten als lossers laten gelden.'

Toelichting

Er is een aantal woorden en begrippen die traditioneel in bijbelvertalingen worden gebruikt, maar die daarnaast in het dagelijks leven niet of nauwelijks gebruikt worden. Bovendien hebben ze, als ze wel gebruikt worden, in de loop van de tijd vaak een heel andere betekenis gekregen. Een voorbeeld hiervan is het woord ‘vrezén’. Dit woord heeft in de NBG-51 een dubbele betekenis. Er wordt niet alleen angst mee uitgedrukt, maar ook ontzag voor de Heer. In het dagelijks taalgebruik bestaat die dubbele betekenis echter niet meer. Daar wordt het woord alleen nog geassocieerd met ‘angst’.

Bij dergelijke termen is het dan ook de vraag of ze nog wel geschikt zijn als vertaling van een bepaald Hebreeuws, Aramees of Grieks woord. Het vertrouwde begrip doet door de betekenisverschuiving in het Nederlands geen recht meer aan de brontaal. Bovendien hebben de woorden in de brontaal meerdere betekenissen die niet altijd goed weergegeven worden door het ene bekende begrip in het Nederlands.

Een voorbeeld daarvan is de vertaling van de woorden *sjoev* (Hebreeuws) en *metanoë* (Grieks). Traditioneel worden deze werkwoorden vertaald met ‘(zich) bekeren’. In het hedendaags Nederlands betekent dat: ‘(doen) overgaan naar een bepaald geloof of een bepaalde overtuiging’. Maar dat komt vaak helemaal niet overeen met het bijbelse spraakgebruik. In Jona 3:8 worden de mensen opgeroepen hun slechte gedrag te verbeteren en een ander leven te gaan leiden. Daar past de traditionele term ‘bekerén’ dus niet goed. In Handelingen 20:21 daarentegen gaat het heel duidelijk over Joden en Grieken die overgaan naar het geloof in Jezus. En daar is dan ook in de NBV gebruik gemaakt van het woord ‘bekerén’.

Een ander vertrouwd begrip is ‘goedertierenheid’. Dit woord komt in de NBG-51 het meest voor als vertaling van het Hebreeuwse *chèsèd*. Van Dale geeft bij het woord ‘goedertieren’ aan dat het een verouderde bijbelse term is. Dat wil zeggen dat het woord in het dagelijks spraakgebruik niet meer bekend is. Dit heeft als consequentie dat het gebruik van de term in een hedendaagse vertaling niet zomaar begrepen zal worden. Alleen de lezers die vertrouwd zijn met het begrip en zich daarbij een eigen beeld hebben gevormd zullen bij benadering weten wat ermee bedoeld is.

De betekenis van het woord *chèsèd* is afhankelijk van de context. Die bepaalt welk aspect van het woord de meeste nadruk moet krijgen. Een vergelijking tussen de NBG-51 en de NBV leert dat het woord onder meer kan worden weergegeven met: genegenheid, liefde, trouw, gunst, goedheid, goedgezindheid.

Conclusie

Oude vertrouwde begrippen hebben in de loop van de tijd een andere betekenis gekregen of zijn in het dagelijks taalgebruik niet meer terug te vinden. Dat maakt ze minder geschikt voor het gebruik in een hedendaagse bijbelvertaling. Ze vormen eerder een barrière voor het juiste begrip van de tekst, dan dat ze helder maken wat de brontekst heeft willen zeggen.

5.4 Hoe spreek je elkaar aan?

DISCUSSIEPUNT

De NBV is veel te familiair. Dat is te zien aan de manier waarop mensen elkaar aanspreken.

Voorbeeld

Exodus 17:1-7

NBG-vertaling 1951	De Nieuwe Bijbelvertaling
<p>¹ De gehele vergadering der Israëlieten brak daarna op uit de woestijn Sin, trekkende van pleisterplaats tot pleisterplaats naar het bevel des HEREN, en legerde zich te Refidim, maar daar was geen water voor het volk om te drinken. ² Het volk begon met Mozes te twisten en zeide: Geeft ons water, zodat wij kunnen drinken. Maar Mozes zeide tot hen: 'Wat twist gij met mij? Wat stelt gij de HERE op de proef?' ³ En het volk dorstte daar naar water; het morde tegen Mozes en zeide: 'Waarom toch hebt gij ons uit Egypte gevoerd, om mij, mijn kinderen en mijn kudde van dorst te doen omkomen?'</p> <p>⁴ Toen riep Mozes luide tot de HERE en zeide: 'Wat moet ik met dit volk doen? Nog een ogenblik en zij gaan mij stenigen!'</p> <p>⁵ Daarop zeide de HERE tot Mozes: 'Ga vóór het volk uit en neem enige van de oudsten van Israël met u; neem ook de staf waarmee gij de Nijl geslagen hebt, in uw hand en ga heen. ⁶ Zie, Ik zal daar vóór u op de rots bij Horeb staan; dan zult gij op de rots slaan en daaruit zal water te voorschijn komen, zodat het volk kan drinken. En Mozes deed alzo voor de ogen van de oudsten van Israël. ⁷ Hij noemde die plaats Massa en Meriba, wegens de twist der proef gesteld hadden door te zeggen: 'Is de HERE in ons midden of niet?'</p>	<p>¹ Vanuit de woestijn van Sin trok het hele volk van Israël verder; van de ene pleisterplaats naar de andere, volgens de aanwijzingen van de HEER. Toen ze hun tenten opsloegen in Refidim, bleek daar geen water te zijn om te drinken. ² Ze maakten Mozes verwijten. 'Geef ons te drinken, geef ons water!' zeiden ze. Mozes zei: 'Waarom maakt u mij verwijten? Waarom stelt u de HEER op de proef?' ³ Maar omdat het volk daar hevige dorst leed, bleef het klagen. 'Waarom hebt u ons uit Egypte weggevoerd?' zeiden ze tegen Mozes. 'Om ons van dorst te laten sterven, met onze kinderen en ons vee?' ⁴ Mozes riep luid de HEER aan. 'Wat moet ik met dit volk beginnen?' vroeg hij. 'Er hoeft niet veel meer te gebeuren of ze stenigen mij!'</p> <p>⁵ De HEER antwoordde Mozes: 'Ga samen met een aantal van de oudsten van Israël voor het volk uit. Neem de staf waarmee je op de Nijl hebt geslagen in je hand en ga op weg. ⁶ Ik zal je opwachten op de rots bij de Horeb. Als je op de rots slaat, zal er water uit stromen, zodat het volk te drinken heeft.' Mozes deed dit, in het bijzijn van de oudsten van Israël. ⁷ Hij noemde die plaats Massa en Meriba, omdat de Israëlieten Mozes daar verwijten hadden gemaakt en omdat ze daar de HEER op de proef hadden gesteld door te vragen: 'Is de heer nu in ons midden of niet?'</p>

Toelichting

In het Hebreeuws, Aramees en Grieks is er geen onderscheid tussen een beleefdheidsvorm en een vertrouwelijke vorm bij het aanspreken van personen. Het Nederlands kent wel het onderscheid in aanspreekvormen, hoewel het gebruik van ‘u’ of ‘jij’ in de loop van de tijd wel is veranderd.

In de NBV is de persoonlijke verhouding tussen de personen het uitgangspunt geweest om te bepalen of zij elkaar met ‘u’ of ‘jij’ aanspreken. Die verhouding wordt bepaald door de mate van afstandelijkheid dan wel vertrouwelijkheid.

Personen zeggen in de NBV ‘u’ tegen onbekenden en tegen mensen in een formele of onpersoonlijke situatie. Ze zeggen ‘u’ tegen hogergeplaatsten, tegen hun ouders en tegen God. Verder worden groepen mensen met ‘u’ aangesproken, althans als Mozes of bijvoorbeeld Jozua aan het woord is; God zegt tegen mensen ‘je’ en ‘jij’ en tegen zijn volk ‘jullie’. God is in feite altijd ‘hogergeplaatst’ dan andere verhaalpersonages en mag daarom iedereen vertrouwelijk aanspreken, zowel groepen als individuen. Andersom spreken mensen God altijd aan met ‘u’.

In een passage als Exodus 17:1-7 zijn de verschillende mogelijkheden goed te zien. God tutoyeert Mozes. Mozes spreekt het volk als groep aan met ‘u’. En het volk zegt tegen Mozes als leider ‘u’.

Conclusie

Het onderscheid tussen ‘u’ en ‘jij’ is een kenmerk van het Nederlands. Op basis van de brontalen kan er geen keuze gemaakt worden voor een van beiden, omdat de brontalen het onderscheid niet kennen. Het Nederlands dwingt de vertalers toch tot het maken van een keuze. Zeer zorgvuldig is, aan de hand van vuistregels, per situatie gekeken wat het beste past.

5.5 De weergave van de godsnaam

DISCUSSIEPUNT

De weergave van de godsnaam met 'HEER' is goed te gebruiken in de kerkelijke liturgie.

Voorbeeld

Jozua 1:1

Statenvertaling	NBG-vertaling 1951	Groot Nieuws Bijbel	De Nieuwe Bijbelvertaling
Het geschiedde nu, na den dood van Mozes, den knecht des HEEREN, dat de HEERE tot Jozua, den zoon van Nun, den dienaar van Mozes, sprak, zeggende:	Het geschiedde na de dood van Mozes, de knecht des HEREN, dat de HERE tot Jozua, de zoon van Nun, de dienaar van Mozes, zeide:	Na de dood van zijn dienaar Mozes richtte de Heer zich tot Jozua, de zoon van Nun, die Mozes bij zijn werk had geholpen. Hij zei:	Na de dood van Mozes, de dienaar van de HEER, zei de HEER tegen Jozua, de zoon van Nun en de rechterhand van Mozes:

Toelichting

Een bijzonder vertaalprobleem is de weergave van JHWH, de naam van de God van Israël die in de Hebreeuwse tekst zeer vaak voorkomt. Het is niet helemaal duidelijk hoe deze naam oorspronkelijk werd uitgesproken. Maar in het algemeen wordt aangenomen dat de klinkers die bij de naam horen 'a' en 'e' waren: Jahwe. Al in het vroege jodendom werd deze naam van God uit eerbied niet uitgesproken. Bij het hardop lezen en het voorlezen van de tekst werd de naam JHWH vervangen door een ander woord, meestal 'Adonai', dat 'Heer' betekent. In die lijn ligt ook de keuze van de Statenvertalers voor de weergave van de godsnaam. Zij vertaalden het vervangende woord 'Adonai' met 'Heer'. In de gangbare schrijfwijze van de 17e eeuw was dat: 'HEERE'. Ter onderscheiding van het gewone woord 'heer', dat in de Bijbel ook regelmatig wordt gebruikt, schreven zij het woord met hoofdletters. Die traditie is gevolgd in de NBG-51. De NBG-51 zocht in veel opzichten bewust aansluiting bij de SV, onder meer met betrekking tot de godsnaam. Voor veel mensen is 'Heer' (soms inclusief de schrijfwijze HEERE of HERE) ook als naam gaan functioneren.

De weergave van de godsnaam in de NBV is lange tijd een punt van discussie geweest. Tegen de vertaling met 'Heer' is ingebracht dat die een uitsluitend mannelijke godsvoorstelling versterkt en dat 'Heer' feitelijk geen eigennaam is. Maar aan alternatieven bleken ook bezwaren te kleven: 'Eeuwige' en andere bijvoeglijke naamwoorden zijn geen eigenamen en zijn niet erg gebruikelijk in het christendom. Dat laatste geldt ook voor werkwoordelijke vervangingen als 'Ik-ben-er'. 'JHWH' kan zonder klinkers niet gelezen

worden en hoewel het waarschijnlijk is dat de naam uitgesproken moet worden als 'Jahwe', heeft de NBV er toch niet voor gekozen om de godsnaam op die manier weer te geven. De voornaamste reden daarvoor was, dat de NBV in dit opzicht wilde aansluiten bij de eeuwenoude traditie van het niet hardop uitspreken van de naam van God. Dat past ook bij het karakter van de NBV als een vertaling die mede voor liturgisch gebruik is bedoeld en een breed oecumenisch draagvlak zoekt. Uiteindelijk is dus gekozen voor de weergave van JHWH met 'HEER', in een lay-out die duidelijk maakt dat in de Hebreeuwse tekst de godsnaam gebruikt is. Waar 'Heer' in gewone letters voorkomt, is het geen weergave van de godsnaam.

In plaats van HEER kan ook een alternatief gelezen worden, bijvoorbeeld Eeuwige, Aanwezige, De Naam, He(e)re, God, Onnoembare, Enige, Levende.

In de uitgaven is een leeswijzer toegevoegd waarin de lijst met alternatieven staat.

Conclusie

De NBV heeft bij de weergave van de godsnaam een keuze gemaakt die ligt in de lijn van een eeuwenoude traditie. Daarmee is de vertaling goed te gebruiken in de liturgie.

Meer informatie

6.1 Literatuur

- A.J. van den Berg e.a., Kijken in een wazige spiegel: werkboek bij de Nieuwe Bijbelvertaling, Heerenveen 2005
- A.J. van den Berg, Vertaald verleden, Heerenveen 2006
- W.A.E. Brink-Blijdorp e.a., De Bijbel als nieuw: de NBV lezen en leren waarderen, Franeker 2005 [samengesteld door Deputaten Bijbelvertaling van de Gereformeerde Kerken Vrijgemaakt]
- T.L. Bruinius, Gods woord of mensenwoord?, Zwolle 2005
- R. Buitenwerf e.a., Lucht en leegte, Heerenveen 2004
- R. Buitenwerf e.a. (red.), Ambacht en Wetenschap, Heerenveen 2006
- J. van Dorp en T. Drieënhuizen (red.), Heilige tekst in onze taal, Heerenveen 2006
- P. Gillaerts (red.), Effata: beschouwingen over bijbelvertalen en stijl, Antwerpen 2000
- P. Gillaerts (red.), Talita koem: genres in bijbel en vertaling, Leuven 2002
- P. Gillaerts (red.), Boanerges: beschouwingen over bijbel(vertaling) en retorica, Leuven 2004
- Tj. de Jong, A. Vlietstra jr., L.M.P. Scholten, Staat en ziet toe: een reactie op de Nieuwe Bijbelvertaling, Leerdam 1998
- J. Lambrecht, De Nieuwe Bijbelvertaling: brontekstgetrouw?, Antwerpen 2005
- J. Lambrecht, Recht op de waarheid af, Leuven 2005
- G.W. Lorein (red.), Naar een nieuwe bijbelvertaling?, Leiden 1994
- A. van Nieuwpoort en R. Zuurmond e.a. (red.), De beproeving: over de nieuwe bijbelvertaling, Kampen 2005
- H. Room en W. Rose (red.), Naar een nieuwe kerkbijbel, Barneveld 2001
- K. Spronk, Het verhaal van een vertaling: de totstandkoming van De Nieuwe Bijbelvertaling, Heerenveen 2005
- K. Spronk en C. Verheul e.a. (red.), De Bijbel vertaald, Zoetermeer 2007

6.2 Websites en tijdschriften

- www.voederbak.nl
- www.rondomdebijbel.nl
- www.denieuwebijbelvertaling.nl
- www.biblij.net
- www.bijbelgenootschap.nl
- www.nbv.nl
- www.allesoverdebijbel.nl

Met Andere Woorden, kwartaalblad over bijbelvertalen, verschijnt vier keer per jaar. Het blad is gratis verkrijgbaar bij het Nederlands Bijbelgenootschap, maar ook te raadplegen op www.bijbelgenootschap.nl.

Aantekeningen